

T. XVIII (2015) Z. 2 (38)
ISSN 1509-1074

ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ

Not only *Żagary*:
Student columns and
supplements in Wilno's
Polish dailies in the interwar
period

**Nie tylko „Żagary”.
Działy i dodatki
studenckie do polskich
pism codziennych
w międzywojennym
Wilnie**

Instytut Nauk o Polityce
Wyższa Szkoła Kultury Społecznej
i Medialnej
ul. Św. Józefa 23
PL 87-100 Toruń
e-mail: mawojta77@wp.pl

**Maciej
WOJTACKI**

KEY WORDS:

Polish daily papers in 1918–1939,
student press, Wilno, Stefan Batory University
in Wilno

SŁOWA KLUCZOWE:

Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie,
czasopiśmiennictwo studenckie, prasa codzienna,
dzienniki

ABSTRACT

This article presents the history of student columns and supplements that appeared in Wilno's Polish dailies in the interwar period. This review covers all the main daily newspapers published between 1918/22–1939, among them *Dziennik Wileński* (1918–1920 and 1922–1938) and *Głos Narodowy* (1938–1939), both associated with the nationalist part of the political spectrum; the centre-stage *Kurier Wileński* (1924–1939); and the conservative *Słowo* [*The Word*] (1922–1939). The article examines the editorial, financial and social constraints that faced the individual academic editors.

ABSTRAKT

Artykuł przedstawia historię działów i suplementów studenckich wydawanych lub dołączanych do polskich pism codziennych w międzywojennym Wilnie. W analizie uwzględniono najważniejsze wileńskie dzienniki wydawane w latach 1918/22–1939, to jest związane z obozem narodowym „Dziennik Wileński” (1918–1920 i 1922–1938) i „Głos Narodowy” (1938–1939), centrowy „Kurier Wileński” (1924–1939) i konserwatywne „Słowo” (1922–1939). Poza tym przedstawiono uwarunkowania: redakcyjne, finansowe i społeczne, w ramach których funkcjonowały poszczególne działy akademickie.

Streszczenie

Tradycja wileńskiej prasy akademickiej sięga początku XIX wieku, kiedy to pod redakcją Jędrzeja Śniadeckiego rozpoczęto wydawanie „Dziennika Wileńskiego”, a następnie „Wiadomości Brukowych”. Po odzyskaniu niepodległości przez Rzeczpospolitą, włączeniu Wilna do państwa polskiego i wznowieniu działalności przez Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, w mieście nad Wilią powstały pierwsze czasopisma studenckie: „Hipogryf” i „Przyszłość”.

Pierwsze samodzielne działy akademickie, nie licząc zamieszczonej w większości dzienników wileńskich kroniki akademickiej, zaczęły się ukazywać w wileńskim „Słowie”, gdzie jako pierwsza w 1923 roku pojawiła się „Wolna Trybuna”, a w roku 1926 rozpoczęto wydawanie „Tygodnika Akademickiego”. W kolejnych latach w konserwatywnym dzienniku ukazywały się liczne odrębne suplementy redagowane przez studentów, takie jak „Żagary”, „Wilcze Zęby”, „Tydzień Akademicki”, zaś ostatnim dodatkiem akademickim był wydawany wiosną 1937 roku „Trakt Batorego”.

W narodowodemokratycznym „Dzienniku Wileńskim” pierwsze dodatki akademickie: „Życie Akademickie” i „Życie Młodzieży Akademickiej” pojawiły się pod koniec lat dwudziestych. W latach 1932–1936 ukazywał się „Ruch Młodych”, który był najdłużej nieprzerwanie wydawanym działem studenckim w polskiej prasie codziennej w międzywojennym Wilnie. W kolejnych latach, na łamach endeckiego dziennika pojawiała się kilka działów akademickich, między innymi: „Kronika Akademicka” i „Ruch Młodzieży Narodowej Wilna”. W powstałym po zamknięciu „Dziennika Wileńskiego” „Głosie Narodowym” dział akademicki „Tydzień Korporanta” ukazał się tylko raz.

W centrowym „Kurierze Wileńskim” działy studenckie pojawiły się pod koniec lat dwudziestych XX wieku. Pierwszym z nich była efemeryczna „Muza Akademicka”. Na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku, na jego łamach gościły następujące rubryki akademickie: „Przegląd Akademicki”, „Wileński Głos Akademika”, „Trybuna Akademicka” i „Wiadomości Akademickie”, „Zew Młodych”, „Wilcze Kły” i „Piony”.

Redakcje działów i dodatków akademickich do wileńskich pism codziennych powiązane były z Akademickim Syndykatem Dziennikarzy i referatem prasowym przy Bratniej Pomocy USB, które dotychczas nie znalazły szczegółowego omówienia. Aktywność poszczególnych suplementów uzależniona była również od warunków stawianych przez redakcje pism je goszczących oraz wpływów cenzury administracyjnej, które również zostały omówione w artykule.

Wilno będące od 1579 roku — to jest od przekształcenia przez Stefana Bato-rego Kolegium Jezuickiego w Akademię Wileńską — jedną z kolebek polskiego życia akademickiego, było również ośrodkiem, wokół którego prężnie rozwijało się czasopiśmiennictwo akademickie. Podstawą dla późniejszego rozwoju prasy w stolicy Wielkiego Księstwa Litewskiego był wcześniejszy rozwój drukarstwa. Pierwsza drukarnia akademicka powstała w Wilnie pod koniec XVI wieku. Wówczas to bowiem na bazie zakładu przekazanego przez księcia Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła Collegium Jezuickiemu rozwinęła się przy późniejszej Akademii Wileńskiej drukarnia powszechnie nazywana akademicką. Ludwik Abramowicz w swej pracy poświęconej drukarniom wileńskim nie podał dokładnej daty jej powstania, przyjmując że mogło to mieć miejsce w roku 1586 lub 1592¹.

Na początku XIX wieku po licznych perypetiach jej pozostałości przeszły pod zarząd jednego z najbardziej znanych drukarzy wileńskich Józefa Zawadzkiego i stały się podstawą działającej do końca międzywojnia drukarni Zawadzkiego, zajmującej się przede wszystkim drukiem książek i czasopism naukowych². Również na początku XIX wieku powstało pierwsze wileńskie pismo o ambicjach akademickich, za które — w ocenie autora — należy uznać wydawany z licznymi przerwami w latach 1805–1825 „Dziennik Wileński”³.

Inicjatorami powstania pisma byli: ówczesny rektor Uniwersytetu Wileńskiego Jędrzej Śniadecki oraz ks. Stanisław Bonifacy Jundziłł i profesor Gotfryd Ernest Grodeck. Wbrew nazwie nie było to czasopismo codzienne. Wydawany jako miesięcznik — w kolejnych latach zdarzały się nieregularne przerwy — „Dziennik” miał za zadanie popularyzowanie ścisłej wiedzy akademickiej wśród mieszkańców Wielkiego Księstwa Litewskiego⁴.

W pierwszym numerze, który opuścił prasę drukarską w kwietniu 1805 roku, przedstawiony został manifest pisma, gdzie podkreślono, że

zadaniem naszego pisma jest upowszechnianie w języku naszym wiadomości tak fizycznych jako i moralnych, którymi się uczona zatrudnia Europa... Żeby zatem te drobniejsze

¹ L. Abramowicz, *Cztery wieki drukarstwa w Wilnie 1525–1925*, Wilno 1925, s. 34, 60–69.

² Tamże, s. 86–89.

³ J. Łojek, *Prasa polska w latach 1661–1831*, [w:] *Prasa polska 1661–1864*, Warszawa 1976, s. 90–91.

⁴ S. Schnür-Pepłowski, *J. Śniadecki (1768–1838)*, „Kosmos” 1897, R. 34, s. 472–473.

owoce nauki i pracy nie ginęły, zaradzają dzienniki, które nie przywiązując się do żadnej szczególnej materii zbierają i ogłaszają wszystko, cokolwiek pojedynczych umiejętności lub oświecenia się tyczą. Są one zatem wspólną piszących i czytających własnością⁵.

W roku 1806 pismo, po wydaniu czterech tomów, zostało zawieszono. W latach 1807–1814 nie ukazywało się. Wznowione zostało w roku 1815 i było wydawane przez wspomnianego Józefa Zawadzkiego do roku 1825. Kolejnymi pismami, które przez swych współpracowników były ściśle związane ze środowiskiem uniwersytetu były: wydawany od roku 1815 „Tygodnik Wileński” i założone rok później „Wiadomości Brukowe”. Działalność obydwu tytułów została przerwana na fali represji, jakim zostało poddane środowisko akademickie Wilna po pierwszych aresztowaniach w środowisku filomatów⁶. Po powstaniu listopadowym decyzją Mikołaja I Uniwersytet Wileński został zamknięty. Pomimo to na ziemiach b. Wielkiego Księstwa Litewskiego nadal powstawały czasopisma nawiązujące do tradycji wyżej przedstawionych tytułów, m.in. „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe” wydawane przez Józefa Zawadzkiego oraz redagowane przez Józefa Ignacego Kraszewskiego w latach 1841–1851 „Athenaeum. Pismo Poświęcone Historii, Literaturze, Sztukom, Krytyce itd.”⁷.

W odrodzonej po przeszło wiekowej niewoli Rzeczypospolitej, już w 1919 roku wskrzeszona została wileńska wszechnica, która przyjęła nazwę Uniwersytetu Stefana Batorego (dalej USB). Uniwersytet, wokół którego koncentrowało się życie kulturalne i społeczne nie tylko miasta, ale całego regionu, stanowił również swobodną kuźnię idei, z której chętnie i często czerpała miejscowa prasa. Pokłosiem licznych i ścisłych związków pomiędzy USB a wileńską czwartą władzą były liczne suplementy akademickie dołączane głównie do pism codziennych. Trudno określić dokładną liczbę polskich dzienników drukowanych przez cały okres międzywojnia w Wilnie. Wydaje się, że mogła ona sięgać kilkudziesięciu tytułów, jednakże ze względu na konkurencję na rynku prasowym, tylko nieliczne z nich potrafiły utrzymać ugruntowaną pozycję na rynku wydawniczym, której potwierdzeniem było wydawanie dodatków tematycznych, w tym poświęconych życiu uniwersytetu i aktywności braci studenckiej.

Dodatki akademickie pojawiały się więc głównie w pismach o stabilnej kondycji finansowej i wyrobionej marce wśród miejscowych czytelników. Stąd też w niniejszym artykule autor skupi się przede wszystkim na największych dziennikach wileńskich okresu międzywojennego, to jest endeckim „Dzienniku Wileńskim” i jego sukcesorze „Głosie Narodowym” będących organami Stronnictwa Narodo-

⁵ J. S. [Jędrzej Śniadecki — M.W.], *Przedmowa*, „Dziennik Wileński”, T. 1, 1805, s. 1–2.

⁶ W. Szełkowski, *Klub Włóczęgów Wileńskich*, Wilno 1999, s. 18; W. Piotrowicz, *Nasi antenaci. „Tygodnik Wileński” 1815–1910–1920*, „Tygodnik Wileński” 1925, nr 1, s. 2–3.

⁷ E. Tomaszewski, *Prasa Królestwa Polskiego i ziem litewsko-ruskich okresu międzywojennego (1832–1864)*, [w:] *Prasa polska 1661–1864...*, s. 158–159, 164–165.

wego, „Kurierze Wileńskim” reprezentującym na gruncie wileńskim centrum i lewe skrzydło sanacji oraz konserwatywnym „Słowie”, w których to periodykach przez cały okres będący przedmiotem przedstawianych rozważań funkcjonowało kilkanaście rubryk, działów i dodatków akademickich. Redagowanie specjalnych kolumn poświęconych życiu akademickiemu, które na początku lat 30. przekształcano w odrębne dodatki tematyczne, było jedną z realizowanych przez redakcje tych pism form ekspansji wśród rozmaitych grup społecznych, a tym samym pozyskiwania czytelników.

Z perspektywy typologicznej w prasie wileńskiej omawianego okresu występowały wszystkie typy dodatków, to jest samoistne — dodawane do pisma z odrębną paginacją, jak i niesamoistne⁸, które z reguły ewoluowały z wcześniej już redagowanych kolumn i rubryk tematycznych. Wydaje się jednak, że należy podkreślić wyraźną różnicę pomiędzy wyżej użytymi terminami.

Z perspektywy typologii przedstawionej przez Sylwestra Dzikiego każda z rubryk o charakterze akademickim mogłaby być określona mianem dodatku⁹. Taka generalizacja stoi jednak w wyraźnej sprzeczności z deklaracjami samych twórców poszczególnych działów akademickich, jak i z ich formalnym kształtem. Wielokrotnie na ich charakter wskazywała już sama nazwa: „Rubryka”, „Kronika”, „Trybuna” czy też rzadziej, ale również używany „Dział”, a ich redaktorzy — jak w przypadku powstałego w lutym 1938 roku przy „Dzienniku Wileńskim” „Ruchu Młodzieży Narodowej Wilna”, wyraźnie wskazywali, że dotychczasowych prób — w tym wypadku wydawanych przy organie miejscowej endecji działów akademickich — nie można określać mianem poważnych dodatków¹⁰. Również redagowana w okresie międzywojennym przez Michała Ambrosia *Bibliografia Uniwersytetu Wileńskiego* publikowana w „Ateneum Wileńskim” nie przynosi wyjaśnienia tego problemu, albowiem wszystkie działy, dodatki i pisma akademickie zostały umieszczone w jednym dziale czasopisma. Poza tym, jak wykazała dokładna analiza wskazanych przez M. Ambrosia tytułów, *Bibliografii* nie można uznać za źródło w pełni wiarygodne, co autor wykaże na poniżej przedstawionych przykładach.

Wyraźne rozróżnienie pomiędzy dodatkami a działami występowało również w wymiarze prawnym. Rejestracji przez organy lokalnych władz administracyjnych podlegały jedynie dodatki samodzielnie rozprowadzane przez redakcję oddzielnie, natomiast dodatki bezpłatne dołączane do czasopism — a takimi były wszystkie suplementy akademickie do wileńskich pism codziennych — nie wymagały składania deklaracji przez ich wydawcę, a jedynie przedłożenia kwestionariusza. Nato-

---

⁸ S. D., *Dodatek do gazety, czasopisma*, [w:] *Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, Kraków 2006, s. 33–34.

⁹ S. Dz., *Dodatek do gazety, czasopisma*, [w:] *Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław 1976, s. 63–64.

¹⁰ *Do Kolegów — Od Redakcji*, „Dziennik Wileński” z 8 II 1938, s. 4.

miast jakiegokolwiek zgody nie wymagało tworzenie przez redakcję wewnętrznych działów pisma, w tym również akademickich, której to sfery przepisy prawa prasowego szczegółowo nie definiowały.

W wyniku powyższych ustaleń autor jako dodatki kwalifikuje te suplementy, które były dołączane do pism w formie samodzielnych wydawnictw z odrębną numeracją i paginacją. Natomiast pozostałe suplementy redagowane przez akademików, również te, które w sposób wyraźny zostały wyodrębnione przez redakcje pisma w formule posiadającej własną numerację cyklicznej rubryki omawiane będą jako wewnętrzne działy tematyczne pisma.

Podkreślić należy, że od zarania niepodległości, w przejściowym dla historii Wilna okresie, to jest latach 1918–1922, sprawy akademickie znajdowały żywy oddźwięk na łamach wydawanej wówczas prasy wileńskiej. W tym czasie szczególnie wiele miejsca poświęcał im, wydawany w latach 1919–1920 „Nasz Kraj”, gdzie życie uniwersyteckie było na bieżąco i dokładnie relacjonowane w ramach miejscowej „Kroniki”.

W tym też czasie powstały pierwsze czasopisma akademickie w międzywojennym Wilnie, którymi był wydawany wiosną 1920 roku miesięcznik „Hipogryf” oraz dwutygodnik „Przeszłość” redagowany przez Kazimierza Leczyckiego organ młodzieży akademickiej zorganizowanej w ramach wileńskiego Klubu Społecznego. Do lipca 1920 roku, to jest zawieszenia działalności wydawniczej przez większość pism polskich w Wilnie, w związku ze zbliżającymi się oddziałami armii sowieckiej, obydwie pisma wydały po trzy numery, z tym że numer trzeci „Hipogryfu” wydany na przełomie czerwca i lipca był numerem podwójnym¹¹.

„Dziennik Wileński” i „Głos Narodowy”

Rok 1922, to jest przyłączenie Wileńszczyzny do państwa polskiego, stanowi również ważną cezurę w historii prasy polskiej na tych ziemiach. W maju tegoż roku wznowiono „Dziennik Wileński”¹². W piśmie tym sprawom akademickim została poświęcona część miejscowej „Kroniki” pod tytułem „Sprawy akademickie”, która pomimo iż redagowana niemal do końca lat 20., nie posiadała odrębnego

---

¹¹ *Hipogryf*, „Nasz Kraj” z 11 VI 1920, s. 4; *Hipogryf*, „Nasz Kraj” z 2 VII 1920, s. 3; *Z ruchu wydawniczego*, „Hipogryf” 1920, nr 2, s. 39. Wydaje się, że należy odrzucić tezę przedstawioną przez A. Magowską, że „Przeszłość” miała charakter efemeryczny, ponieważ podobnie jak w przypadku „Hipogryfu” o jej zawieszeniu zdecydował czynnik zewnętrzny, to jest najazd bolszewicki, do którego to momentu pismo było wydawane cyklicznie co dwa tygodnie. Zob. A. Magowska, *Polska prasa studencka w II Rzeczypospolitej*, Poznań 1994, s. 78.

¹² L. Narkowicz, *Jan Konrad Obst (1876–1954)*, Bydgoszcz 2004, s. 199–200, 366.

grona współpracowników i była opracowywana prawdopodobnie przez członków redakcji „Dziennika Wileńskiego” we współpracy ze studentami USB. Ta niechęć do rozwijania przez największy wileński dziennik narodowy odrębnych dodatków akademickich mogła wynikać z przyjętej przez endecję w skali ogólnopolskiej polityki wspierania wydawanego w Poznaniu „Akademika” i traktowania tego wydawnictwa jako ogólnopolskiego pisma studenckiego młodzieży narodowej¹³.

Dopiero na początku roku akademickiego 1928/29 na łamach „Dziennika Wileńskiego” pojawiła się rubryka „Życie Akademickie” ściśle związana z Ruchem Młodych Obozu Wielkiej Polski. Ukazywała się ona również w kolejnym roku akademickim, z reguły co tydzień, z przerwami w okresie świąt i sesji zimowej oraz wakacji.

W drugiej połowie roku 1930 rubryka ta nie pojawiała się na łamach organu wileńskiej endecji. Wznowiona została 15 stycznia 1931 roku — jak podkreślili jej redaktorzy — po dłuższej przerwie, której przyczyn jednak nie przedstawiono. Wśród celów, które postawiła sobie nowa redakcja, pierwszym było stworzenie na gruncie wileńskim otwartej trybuny dla miejscowej młodzieży akademickiej, choć jak podkreślano — miejsce naczelne znajdować w niej miały hasła Ruchu Młodych Obozu Wielkiej Polski. W zamierzeniach redakcji rubryka miała podejmować nie tylko problemy miejscowych akademików¹⁴. Jak pokazał czas, na łamach rubryki dominowała jednak tematyka wileńska.

W dniu 29 stycznia 1931 roku dział akademicki pojawił się po raz pierwszy pod nieco zmienioną nazwą „Życie Młodzieży Akademickiej”, pod którą funkcjonował również przez większość następnego roku akademickiego, kiedy to został zastąpiony przez najdłużej wydawany w „Dzienniku Wileńskim” dodatek studencki: „Ruch Młodych” (1932–1936). Pierwszy numer nowej rubryki ukazał się 13 czerwca 1932 roku. W skład pierwszej redakcji dodatku redagowanego przez wileńskie koło Młodzieży Wszechpolskiej wchodził Kazimierz Hałaburda, Bogumił Kuroń i Czesław Ślesicki. Sami twórcy pisma określali się mianem czwartego już powojennego pokolenia akademików wileńskich. Do pierwszego założyciele „Ruchu Młodych” zaliczali m.in. Kazimierza Leczyckiego, Teodora Nagurskiego, Aleksandra Achmatowicza — uczestników walk o niepodległość oraz twórców pierwszych organizacji akademickich na USB po jego wskrzeszeniu. Drugim pokoleniem miało być tzw. pokolenie „Bandy akademickiej” z połowy lat 20. XX wieku, kiedy to na uniwersytecie powstawały „Żywa Gazetka” i Sekcja Twórczości Oryginalnej Koła Polonistów (dalej STO) oraz ukształtowała się tradycja tzw. „czwartków akademickich” i Szopki Akademickiej. Ta swoista genealogia miała na celu wyraźne wyeksponowanie różnicy, jaka zachodziła między twórcami „Ruchu Młodych”, którzy mieli się uczyć dla wiedzy, nie dla dyplomu a tzw. trzecim wyrosłym w okresie kry-

¹³ *Akademik Polski*, „Dziennik Wileński” z 14 I 1932, s. 3.

¹⁴ *Po przerwie*, „Dziennik Wileński” z 15 I 1931, s. 3.

zysu gospodarczego „straconym pokoleniem” wileńskich akademików, które w ocenie narodowców reprezentowali Henryk Dembiński, Stefan Jędrychowski i Czesław Miłosz¹⁵.

Swe cele redakcja „Ruchu Młodych” definiowała na trzech płaszczyznach. Po pierwsze zadaniem pisma miała być swoista praca organiczna na rzecz kształcenia przyszłych działaczy ruchu narodowego, którzy w trakcie redagowania dodatku mieli nabierać podstawowych umiejętności publicystycznych. Po drugie, dział akademicki „Dziennik Wileński” stawiał sobie zadania ideologiczne, to jest pracę nad ideą narodową w jej uniwersalnym kształcie i unifikację programu młodzieży narodowej, niezależnie od środowiska społecznego i kulturalnego. Po trzecie, jak każdy tytuł prasowy „Ruch Młodych” miał pełnić funkcje informacyjne, koncentrując się na przekazywaniu wieści z życia USB¹⁶.

„Ruch Młodych” wydawany był przez następne lata z niewielkimi przerwami, z reguły w okresie ferii świątecznych. Początkowo sekretariat redakcji mieścił się w lokalu „Młodzieży Wszepolskiej” przy ulicy Orzeszkowej 11, gdzie jego redakcja urzędowała we wtorki i piątki w godzinach wieczornych. W roku akademickim 1932/33 skład redakcji uległ pewnym zmianom. Poza Hałaburdą weszli do niej bowiem nowi członkowie N. Siemaszko, Sławomir Sokołowski — sekretarz finansowy Bratniej Pomocy USB oraz Napoleon Grabowski. W maju jej nowym członkiem został Stanisław Kuszel, który zastąpił Grabowskiego.

Od początku roku akademickiego 1933/34 samodzielne kierownictwo redakcji objął Sławomir Sokołowski, a sama redakcja pisma została przeniesiona do lokalu „Dziennika Wileńskiego” na ul. Mostową 1, gdzie też mieściła się do końca działalności wydawniczej „Ruchu Młodych”¹⁷. W styczniu 1934 roku nastąpiły kolejne zmiany w redakcji „Ruchu Młodych”, gdyż od tego momentu nie informowano swych czytelników o jej składzie, podpisując numer zbiorowo. Stan taki trwał do końca roku akademickiego.

W październiku 1934 roku kierownictwo redakcji objął Stefan Łochtin, zaś za dział „Ruch Młodych” odpowiedzialny był W. Średnicki. W numerze „Ruchu Młodych” z 22 marca 1935 r. redakcja zawiadomiła, że ze względu na święta wielkanocne

---

¹⁵ *Czwarte pokolenie*, „Dziennik Wileński” z 13 IV 1932, s. 3. Zob.: *Sprawozdanie Zarządu Bratniej Pomocy Polskiej Młodzieży Akademickiej w Wilnie za rok administracyjny 1933/34*, Wilno 1934, s. 14–15.

¹⁶ *Od Redakcji*, „Dziennik Wileński” z 1 II 1935, s. 5.

¹⁷ Pierwszy numer „Ruchu Młodych” w roku akademickim 1933/1934 został opublikowany już 9 października. Kolejne numery działu ukazywały się co tydzień, do 18 grudnia 1933 roku. Tu wskazać należy, że przywoływany powyżej M. Ambros całkowicie pominął w swej bibliografii numery „Ruchu Młodych” z tego okresu, wskazywał jednocześnie, że dział ukazywał się w okresie od kwietnia do lipca 1933 roku, co nie znajduje potwierdzenia w przeprowadzonej przez autora kwerendzie. Zob.: M. Ambros, *Bibliografia Uniwersytetu Wileńskiego za l. 1933–1935*, „Ateneum Wileńskie. Czasopismo naukowe, poświęcone badaniom ziem Wielkiego X. Litewskiego”, R. XI, 1936, s. 765.

dodatek zawiesza swą działalność do końca kwietnia. Jednakże po zapowiedzianej przerwie kolejne numery „Ruchu Młodych” nie pojawiły się nie tylko w trwającym do czerwca roku akademickim, ale także w całym roku 1935¹⁸. Wznowienie działalności wydawniczej nastąpiło dopiero z początkiem roku 1936. Pomimo tak długiej przerwy wydawniczej redaktorzy pisma nie poinformowali czytelników o jej powodach. Funkcję redaktorów dodatku w pierwszej połowie 1936 roku pełnili kolejno: Napoleon Grabowski, Stefan Łochtin i Witold Świerzewski.

W październiku 1936 roku stery redakcji „Ruchu Młodych” przejął Waldemar Olszewski, pod którego kierownictwem dział ten zakończył swą działalność na łamach „Dziennika Wileńskiego”. Po raz ostatni „Ruch Młodych” ukazał się na łamach organu wileńskiego Stronnictwa Narodowego 7 grudnia 1936 r. Poza wyżej wymienionymi członkami redakcji z „Ruchem Młodych” współpracowali nie tylko przedstawiciele wileńskiego ośrodka: Jan Jarecki, Adam Szczerba, S. Trzcziński, St. Kiełkiewicz, Władysław Strahowski, Stanisław Lasota, Tadeusz Sosnowski, ale również znani ogólnopolscy działacze narodowi, tacy jak Bolesław Piasecki czy Piotr Kownacki.

Po zawieszeniu działalności przez „Ruch Młodych” w drugiej połowie roku akademickiego 1936/37, na łamach „Dziennika Wileńskiego” nie redagowano odrębnej rubryki akademickiej. Wyjątkiem był „Dział akademicki”, który ukazał się tylko w pierwszym numerze pisma z roku 1937¹⁹. Być może wywołane było to mającym wówczas miejsce w Wilnie zbliżeniem młodzieży narodowej z przechodzącym na pozycje opozycyjne względem Obozu Zjednoczenia Narodowego „Słowem”. W trybunie wileńskich konserwatystów zaczęto wówczas wydawać nacjonalistyczny dodatek „Trakt Batorego”, o którym to piśmie autor szerzej traktuje w części poświęconej wileńskiemu „Słowu”. Być może brak dodatków w „Dzienniku Wileńskim” miał bezpośredni związek z polityką represji prasowych stosowaną przez władze administracyjne względem organu wileńskiej narodowej demokracji. Podkreślić w tym miejscu należy, że pismo to było bezwzględnie najczęściej konfiskowanym w okresie międzywojennym tytułem prasowym w Wilnie, a represje administracyjne nasiliły się na początku lat 30., na co wpływ miała głównie antyrządowa polityka redakcji pisma²⁰.

Z początkiem kolejnego roku akademickiego w organie wileńskiej endecji pojawił się dział akademicki pod nazwą „Kronika akademicka”, ukazujący się od 11 listopada 1937 do 1 lutego 1938 roku, z reguły we wtorkowych wydaniach pisma. Rubrykę redagowali członkowie Sekcji Akademickiej Stronnictwa Naro-

¹⁸ *Ruch Młodych*, „Dziennik Wileński” z 22 III 1935, s. 5

¹⁹ *Dział Akademicki*, „Dziennik Wileński” z 1 I 1937, s. 4.

²⁰ Autor nie podejmuje się w tym miejscu dokładnego określenia skali konfiskat poszczególnych pism codziennych w Wilnie w omawianym okresie. Wydaje się bowiem, że w świetle zachowanych materiałów przedstawienie takich informacji, w odniesieniu do okresu międzywojennego w Wilnie nie jest możliwe.

dowego na USB, a wśród autorów artykułów znajdujemy między innymi Stefana Łochtina i Jerzego Trzczińskiego oraz Dariusza Żarnowskiego — jej redaktora od początku roku 1938. Po wydaniu trzech numerów rubryki w tymże roku jej formuła uległa wyczerpaniu. W dniu 8 lutego 1938 roku w „Dzienniku Wileńskim” ukazał się pierwszy i jak pokazała historia pisma ostatni numer „Ruchu Młodzieży Narodowej Wilna” pod redakcją wcześniejszego reaktora „Kroniki” D. Żarnowskiego.

W artykule programowym redakcja rubryki podkreśliła, że nowa formuła dodatku jest konsekwencją uwarunkowań jakim podlegała prasa akademicka. Wskazywano, że dotychczasowe próby stworzenia jednolitego ogólnokrajowego dodatku akademickiego o proweniencji narodowej zawiodły głównie z przyczyn ekonomicznych. Przyjmowano, że cena pisma akademickiego nie może wynosić więcej niż 10 groszy i staje się ono rentowne dopiero przy nakładzie minimum 3000 egzemplarzy. W związku z tym wydawanie pisma było — jak podkreślono — niemal niemożliwe bez subsydiów zewnętrznych. Z tego powodu wileńskie środowisko akademickie wysunęło propozycję stworzenia ogólnokrajowego akademickiego tygodnika narodowego. Składać się on miał z dwóch części. Pierwsza — centralna, stała i jednakowa dla wszystkich uczelni, miała zawierać treści ideowo-wychowawcze, oparte o jednolitą ideologię ruchu narodowego. W części drugiej — wkładce miejscowej — przedstawiać miano lokalne informacje akademickie. Jednakże aby wkładka ta była opłacalna dla wydawcy, powinna być dołączana lub zamieszczana w miejscowym piśmie narodowym. W ocenie redakcji „Ruchu Młodzieży Narodowej Wilna” pismem akademickim o zasięgu ogólnokrajowym był wydawany w Warszawie od roku 1937 „Wszechpolak”, natomiast pismo wileńskie miało być wkładką regionalną, która ukazywałaby się jednocześnie tak we „Wszechpolaku”, jak i w „Dzienniku Wileńskim”²¹.

Inicjatywy tej, ze względu na zawieszenie przez władze administracyjne działalności Stronnictwa Narodowego i wydawania „Dziennika Wileńskiego” w dniu 15 lutego 1938 roku, nie udało się zrealizować. Należy zauważyć, że członkowie redakcji kolejnych dodatków akademickich do „Dziennika Wileńskiego” — Stefan Łochtin, Witold Świerzewski i Piotr Kownacki po tych wydarzeniach zostali wywiezieni do obozu odosobnienia w Berezie Kartuskiej²². Również powstały wiosną 1938 roku nowy organ wileńskiej endecji „Głos Narodowy” nie podjął się jej kontynuowania. W piśmie tym dodatek akademicki pojawił się tylko raz — był to wydany w dniu 3 maja 1938 roku „Tydzień Korporanta” redagowany przez D. Żarnowskiego, związanego z korporacją „Filomatia”. Poza Żarnowskim swój artykuł w „Tygodniu Korporanta” opublikował Władysław Andruszkiewicz związany z kor-

²¹ *Do Kolegów — Od Redakcji*, „Ruch Młodzieży Narodowej Wilna”, „Dziennik Wileński” z 8 II 1938, s. 4.

²² *Po zajęciach w Wilnie*, „Warszawski Dziennik Narodowy” z 22 II 1938, s. 1.

poracją „Polesia”. W późniejszym okresie, do końca swej działalności wydawniczej we wrześniu 1939 roku, pismo zrezygnowało z redagowania dodatków akademickich.

Z perspektywy badań nad prasą akademicką należy również zauważyć, że w drukarni „Dziennika Wileńskiego” wydrukowany został w maju 1931 roku jedyny numer „Wileńskiego Przeglądu Samorządowego”. Pismo to zostało założone przez słuchaczy działającego w Wilnie od roku 1924 Instytutu Nauk Handlowo-Gospodarczych, trzyletniej uczelni wyższej o profilu zawodowym²³. W założeniu „Przeгляд...” miał być miesięcznikiem. Jak pokazał czas, siła i zapału starczyło tylko na wydanie pierwszego numeru.

„Słowo”

Powstałe w 1922 roku wileńskie „Słowo” — organ miejscowego środowiska konserwatystów, od początku swej działalności przywiązywało szczególną rolę do pozyskiwania dla pisma młodzieży akademickiej, m.in. przez aktywizację organizacji studenckich o charakterze konserwatywnym, monarchistycznym i mocarstwowym²⁴.

Osobna rubryka na łamach „Słowa” poświęcona życiu akademickiemu pojawiła się już w roku 1923, pod nazwą „Wolna Trybuna”. Nie miała ona początkowo stałego charakteru. Zmiana nastąpiła w roku 1926 wraz z powstaniem „Tygodnia Akademickiego”, ukazującego się w każdy czwartek w czasie trwania roku akademickiego. Kolejną rubryką o charakterze dodatku było drukowane od jesieni 1927 roku „Słowo Akademickie”, którego pierwszy numer ukazał się 6 listopada tegoż roku. W skład komitetu redakcyjnego tego ostatniego dodatku wchodził T. Cieszewski, J. Leżeński i B. Rusiecki. Druku dodatku zaprzestano po nowym roku, ostatni ósmy numer nosił datę 1 stycznia 1928²⁵.

W drugiej połowie roku akademickiego 1927/28 powrócono w „Słowie” do koncepcji odrębnego działu akademickiego w ramach pisma, dzięki czemu powstała „Akademicka Wolna Trybuna”. Bardzo szybko stała się ona trybuną prasową katolickiego związku studentów „Odrodzenie”, którego kapelanem był członek redakcji „Słowa” ks. Walerian Meysztowicz. W czasie kiedy pieczę kapłańską nad „Odrodzeniem” sprawował W. Meysztowicz, tj. w roku akademickim 1928/29, studentem II roku Wydziału Prawa USB był Henryk Dembiński, ówczesny przewodniczący

²³ *Instytut Nauk Handlowo-Gospodarczych*, Wilno 1935, s. 2.

²⁴ Szerzej o „Słowie” i jego dodatkach patrz: M. Wojtacki, „Słowo” Stanisława Cata-Mackiewicza *dziennik konserwatystów wileńskich w latach 1922–1939*, Toruń 2009.

²⁵ Tamże, s. 165–166.

„Odrodzenia”. Wówczas też przyszły twórca „Żagarów” rozpoczął swą współpracę z konserwatywnym dziennikiem, choć większość badaczy przyjmuje, że związki „Żagarystów” ze „Słowem” rozpoczęły się dopiero w lutym 1931 roku, kiedy to w celi Konrada odbył się wieczór literacki grupy młodych poetów wileńskich — Teodora Bujnickiego, Kazimierza Hałaburdy, Czesława Miłosza i Jerzego Zagórskiego, po którym redaktor „Słowa” Stanisław Cat-Mackiewicz miał zaproponować wyżej wymienionej grupie studentów prowadzenie i wydawanie przy „Słowie” autonomicznego dodatku literackiego. Tymczasem — być może dzięki protekcji ks. W. Meysztowicza — Henryk Dembiński zyskał zaufanie Cata znacznie wcześniej, czego wyrazem było opublikowanie w „Słowie” 26 stycznia 1929 roku artykułu wstępnego pod tytułem *Katolicyzm a ideologia państwowa*²⁶.

„Żagary — Miesięcznik idącego Wilna poświęcony sztuce” chyba najbardziej znany wileński dodatek akademicki okresu międzywojnia zaczął się ukazywać wiosną roku 1931. „Żagary” były samodzielnym dodatkiem do „Słowa” poświęconym życiu akademickiemu USB, a w szczególności wspomnianej już STO. Pierwszy numer „Żagarów” ukazał się w kwietniu 1931 r. W skład redakcji pisma wchodził Teodor Bujnicki — redaktor od numeru pierwszego do szóstego, Jerzy Zagórski — naczelny w ostatnich dwóch numerach. Poza nimi w komitecie redakcyjnym zasiadali: Antoni Gołubiew, Stefan Jędrychowski i Tadeusz Gadziszewski. Wśród najbardziej znanych współpracowników „Żagarów” znajdowali się Czesław Miłosz, Jerzy Putrament i Tadeusz Byrski. Likwidacja „Żagarów” nastąpiła po wydaniu ósmego numeru pisma, zaś za bezpośrednią przyczynę zamknięcia tego tytułu wiosną 1932 roku należy uznać publikację H. Dembińskiego²⁷.

Na przełomie roku 1931 i 1932, w okresie ożywionej kampanii wyborczej do wileńskiego Bratniaka, wydano kilkanaście numerów bezpłatnego cotygodniowego dodatku „Wilcze Zęby” — organu Rzeczypospolitej Akademickiej, w nakładzie 3000 egzemplarzy²⁸. Pismo to, cieszące się w opinii organów administracji poparciem władz uniwersyteckich, redagowane było przez Gołubiewa, choć jak podkreślano wpływ na jego redakcję miał Zarząd Bratniej Pomocy Polskiej Młodzieży Akademickiej USB w Wilnie, na czele z jej prezesem Henrykiem Dembińskim²⁹. W ocenie Bratniej Pomocy, „Wilcze Zęby” miały być jedynym oficjalnym organem całości wileńskiej młodzieży akademickiej. W tym celu podjęto szeroką akcję propagandową wysyłając egzemplarze pisma nie tylko do polskich ośrodków akademickich, ale również za granicę, między innymi do Francji, chińskiego Charbina

²⁶ Tamże, s. 165–166.

²⁷ S. Bereś, *Ostatnia wileńska plejada. Szkice o poezji Żagarów*, Warszawa 1990, s. 38.

²⁸ Równoległe na łamach „Słowa” pojawiała się nieregularna rubryka pod tym samym tytułem.

²⁹ Lietuvos Centrinis Valstybes Archivas (dalej LCVA), „Starostwo Grodzkie w Wilnie 1922–1939”, F 53 23 1733 „Kurier Wileński” 1924–1939, k. 194–195.

i brazylijskiej Parany³⁰. Jednakże zaangażowanie w wydawnictwie Dembińskiego było przedmiotem polemik z publikowanym na łamach „Dziennika Wileńskiego” „Życiem Młodzieży Akademickiej”, gdzie zarzucano mu — już po zerwaniu przez niego współpracy z redakcją „Słowa” — propagowanie komunizmu³¹. Podkreślić należy, że w pierwszej połowie roku 1931 na łamach „Słowa” ukazywały się również nieregularne rubryki „Akademicka Wolna Trybuna” i „Niezależna Trybuna Akademicka” od maja redagowana przez Gołubiewa. Po nieudanej przygodzie z „Żagarami” powrócono na łamach „Słowa” do koncepcji wydawania wewnętrznej rubryki akademickiej. Od maja 1933 do końca roku 1936 funkcję tę pełnił ponownie „Tydzień Akademicki”³².

W drugiej połowie lat 30. w wyniku spotkań redaktora „Słowa” z przedstawicielami „Młodzieży Wszechpolskiej” na USB, doszło na gruncie wileńskim do egzotycznej koalicji. „Słowo”, dotychczas współpracujące ze zwalczającą endecję organizacją Myśli Mocarstwowej, zakazało druku w dzienniku artykułów atakujących młodzież narodową, mimo iż zamiar zamieszczenia tego rodzaju publikacji w piśmie miała grupa młodzieży prorządowej, redagująca rubrykę — „Tydzień Akademicki”. W zamian publikowano teksty przychylnie młodzieży narodowej. W sposób szczególnie tendencyjny przedstawiono zebranie, które odbyło się przed wyborami na przewodniczącego Bratniej Pomocy USB. W artykule, opisującym przebieg wiecu wyborczego, pt. *1000 złotych*, „Słowo” sugerowało, że w skład listy prorządowej wchodzi komuniści oraz, że jej powstanie zostało wsparte odpowiednią sumą przez Wydział Bezpieczeństwa wileńskiej policji³³.

W odpowiedzi na te zarzuty członkowie korporacji studenckiej „Kresowia”, redagujący „Tydzień Akademicki”, zażądali wyjaśnień co do stanowiska St. Mackiewicza w trakcie wyborów. W „Słowie” nie pojawiły się żadne informacje na ten temat, można jednak sądzić, że członkowie korporacji i Myśli Mocarstwowej doszli do porozumienia z Catem, ponieważ 24. numer „Tygodnia Akademickiego” z roku akademickiego 1935/36 ukazał się pod nazwą „Tydzień Mocarstwowy” jako trybuna ruchu mocarstwowego w Wilnie³⁴. O zbliżeniu w ramach bloku młodzieży prawicowej na USB po wyborach do Bratniaka informowały również władze administracyjne. W sprawozdaniu z działalności legalnych stowarzyszeń i związków politycznych w drugiej połowie roku 1936 wskazywano, że współpraca pomiędzy

---

³⁰ S. Wawrzyńczyk, *Referat prasowy*, [w:] *Sprawozdanie z działalności Zarządu Stowarzyszenia za rok 1931/32*, Wilno 1932, s. 55–56.

³¹ *Czas zerwać kurtynę!*, „Dziennik Wileński” z 25 II 1932, s. 4; Wszechpolak, *A jednak komunizm*, „Dziennik Wileński” z 8 III 1932, s. 3.

³² M. Wojtacki, „Słowo” Stanisława Cata-Mackiewicza..., s. 164, 183.

³³ *1000 złotych*, „Słowo” z 11 III 1936, s. 3.

³⁴ *Tydzień Mocarstwowy*, „Słowo” z 21 III 1936, s. 7.

Młodzieżą Mocarstwową a Młodzieżą Wszechpolską ogniskuje się wokół wspólnej akcji *antyżydowskiej*³⁵.

Na wileńskim bruku efektem tego zbliżenia było powołanie przy „Słowie” dodatku, redagowanego przez Młodzież Wszechpolską. „Trakt Batorego”, bo taki tytuł nosił nowy suplement, wychodził od 1 lutego 1937 r. Redaktorem dodatku został Konstanty Szychowski. Podkreśleniem zwrotu „Słowa” na prawo była równoczesna likwidacja „Tygodnia Akademickiego”. „Trakt Batorego” jedynie na krótko zagościł na wileńskim rynku prasowym. Ukazało się tylko kilka numerów pisma, często konfiskowanego przez cenzurę za antysemityzm i zwalczanie rządu.

Innym przykładem współpracy „Słowa” z różnymi środowiskami społecznymi było podjęcie przez redakcję dziennika kooperacji ze związkami łowieckimi. W drugiej połowie 1936 roku, na łamach popularnych „Trąbek” — organu Towarzystwa Łowieckiego Ziemi Wschodnich a zarazem bezpłatnego dodatku do „Słowa” ukazała się rubryka „Młode Łowiectwo”, którą redagowali przedstawiciele Akademickiego Związku Łowieckiego działającego na Uniwersytecie im. Stefana Batorego w Wilnie³⁶.

„Kurier Wileński”

Wydawany od 1924 roku organ wileńskich środowisk demokratycznych³⁷, politykę tworzenia rubryk akademickich rozpoczął dopiero pod koniec lat 20. XX wieku. Wcześniej, podobnie jak w „Dzienniku Wileńskim”, sprawom akademickim poświęcano jeden z działów miejscowej kroniki, z reguły na stronie 3, tytułowany w zależności od charakteru przedstawianych w nim informacji: „Z Uniwersytetu” lub „Sprawy Akademickie”.

Po raz pierwszy dział akademicki pojawił się na jego łamach w lutym 1928 roku, w ramach rubryki „Literacki Kurier Wileński” prowadzonej przez Józefa Maślińskiego — wówczas studenta polonistyki, gdzie ukazała się „Muza Akademicka”, poświęcona działalności Koła Polonistów USB, w tym twórczości Teodora Bujnickiego³⁸. W niecały rok później, w styczniu 1929 roku, zainicjowana została

³⁵ Archiwum Akt Nowych (AAN), Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW) — dopływ-1052, „Sprawozdanie półroczne z życia legalnych stowarzyszeń i związków za okres od 1 I–30 VI 1936 r.”, s. 5.

³⁶ *Młode łowiectwo. Organ akademickiego Związku Łowieckiego U.S.B. w Wilnie*, „Gdzie to zagrały trąbki myśliwskie?..” wrzesień–październik 1936, s. 5.

³⁷ Zob. M. Janik, J. Jarowiecki, „*Kurier Wileński*” (1924–1939), „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2004, z. 2, s. 80–82.

³⁸ *Muza Akademicka*, „Kurier Wileński” z 26 II 1928, s. 3.

rubryka „Przegląd Akademicki”, którego pierwszy numer pojawił się na łamach „Kuriera Wileńskiego” 27 stycznia tegoż roku. Rubryka ta miała w założeniu jej redakcji ukazywać się co tydzień. Jednakże po dwóch numerach zaprzestano jej wydawania³⁹. W nowym roku akademickim pojawiła się nowa nieregularna rubryka „Wileński Głos Akademicki”, będąca organem Związku Młodzieży Demokratycznej USB. Podobnie nieregularny charakter miały wydawane w latach 1930–1932 działy „Trybuna Akademicka” i „Wiadomości Akademickie”. Były one przygotowywane między innymi przez lidera miejscowej lewicy akademickiej Stefana Jędrzychowskiego. Rubryki te, podobnie jak „Przegląd Akademicki” i „Wileński Głos Akademicki”, były organami miejscowego Związku Polskiej Młodzieży Demokratycznej. W tym czasie na łamach „Kuriera Wileńskiego” pojawiały się także działy studenckie o efemerycznym charakterze, na przykład wydany 19 października 1930 roku „Akademicki Głos Wyborczy” — organ wyborczy ZMPD w zbliżających się wyborach do Bratniaka⁴⁰.

W pierwszej połowie lat 30. na łamach „Kuriera Wileńskiego” pojawiły się samodzielne dodatki akademickie: „Zew Młodych”, „Piony”, „Wilcze Kły”, „Smuga”. Pierwszym był wydawany już w roku 1931 „Zew Młodych” redagowany przez Anatola Mikułko⁴¹. Jako kolejne na łamach „Kuriera Wileńskiego” zagościły „Piony”, powstałe po zerwaniu przez Żagarystów współpracy ze „Słowem” w maju 1932 roku. Łącznie ukazało się 5 numerów pisma⁴². W miesiąc później zaczęto wydawać „Wilcze Kły” organ „Legionu Młodych”. W trakcie kwerendy archiwalnej natrafiono na ciekawy dokument, który może rzucać nowe światło na genezę tego dodatku. Wynika z niego, że powstanie dodatku do „Kuriera Wileńskiego” było wynikiem konfliktu w redakcji „Wilczych Zębów” wydawanych od 1931 roku przez „Słowo”. Wskazuje na to fakt, iż w materiałach dotyczących „Kuriera Wileńskiego” brak odrębnego kwestionariusza „Wilczych Kłów” a załączony jest jedynie kwestionariusz wspomnianego dodatku „Słowa”. Na kwestionariuszu tym znajduje się ręczny dopisek, w którym wyjaśniono, że pismo „obecnie od dłuższego czasu nie ukazuje [się – M.W.] — gdyż większość współpracowników przeszło do redakcji «Wilczych Kłów» do dodatku do «Kuriera Wileńskiego»”⁴³.

---

³⁹ Drugi numer „Przeglądu Akademickiego” ukazał się 2 lutego 1929 roku. Co istotne był to jedyny dodatek akademicki „Kuriera Wileńskiego”, który posiadał odrębną wewnętrzną numerację, pomimo iż wydawany był jako rubryka dziennika. Zob. „Kurier Wileński” z 27 I 1929, s. 3; „Kurier Wileński” z 2 II 1929, s. 2.

⁴⁰ „Kurier Wileński” z 19 X 1930, s. 3.

⁴¹ T. Dalecka, *Dzieje polonistyki wileńskiej 1919–1939*, Kraków 2003, s. 148.

⁴² A. Zieniewicz, *Idące Wilno. Szkice o Żagarach*, Warszawa 1987, s. 235–236.

⁴³ LCVA, Starostwo Grodzkie w Wilnie 1922–1939, „Kurier Wileński 1924–1939”, F 53 23 1733, k. 194–195.

„Smuga” to ostatni z trzech samodzielnych dodatków akademickich „Kuriera Wileńskiego”, nawiązujących do koncepcji „Żagarów”⁴⁴. Na czele jej redakcji stał A. Mikułko również związany z tą grupą. Pismo powstało w drugiej połowie roku 1932, w założeniu miało być miesięcznikiem i kierowane było do studentów i miejscowej inteligencji urzędniczej. Uwagę zwraca wysoki nakład pisma, określony w kwestionariuszu na 3000 egzemplarzy. W tym miejscu należy wskazać, że „Smuga” była finansowana nie tylko przez redakcję „Kuriera Wileńskiego”, ale również Bratnią Pomoc USB. W skład redakcji, poza Mikułko, wchodził Wacław Dawidowicz, Józef Bujnowski, Mieczysław Kotlicki, Ryszard Orło. Pismo ukazywało się do maja 1933 r., łącznie wyszło 8 jego numerów⁴⁵.

W latach 1933–1934 pismo nawiązało bliższą współpracę z miejscowym oddziałem Legionu Młodych Akademickiego Związku Pracy dla Państwa. Jej efektem było wydawanie od lipca 1933 roku samodzielnego bezpłatnego dodatku do „Kuriera Wileńskiego” — „Legion” redagowanego przez Zygmunta Stefana Klaczyńskiego, członka miejscowego Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. Poza Klaczyńskim, w skład redakcji pisma wchodził Henryk Karaś i Wilhelm Malec. Dodatek miał być dwutygodnikiem, jednakże faktycznie wydawany był w formule miesięcznika. Na przełomie lat 1933 i 1934 ukazało się kilkanaście numerów pisma, które było jednym z 14 wydawanych wówczas przez komendę główną „Legionu Młodych” periodyków. Nakład „Legionu” finansowanego przez miejscowych seniorów „Legionu Młodych” i redakcję „Kuriera Wileńskiego” wynosił około 2200 egzemplarzy. Początkowo pismo liczyło jedynie dwie strony, natomiast z początkiem kolejnego roku kalendarzowego — 1934 — dwukrotnie powiększyło swoją objętość⁴⁶. W tym też czasie doszło do zmian w redakcji pisma, nowym redaktorem naczelnym został Wiktor Rodowicz, a od numeru 3. z roku 1934 był nim Władysław Mackiewicz.

---

⁴⁴ Na bazie „Smugi” i jej redakcji w drugiej połowie 1933 roku odrodziły się „Żagary”, już nie jako dodatek a samodzielne pismo. Numeracja nowego pisma uwzględniała 8 wcześniej wydanych numerów „Smugi”. Łącznie wydano ponad 20 numerów pisma. Zob. LCVA, Urząd Wojewódzki w Wilnie 1922–1939, F 51–7–642 „Żagary”, k. 6; W.P. Szymański, *Z dziejów czasopism literackich w dwudziestoleciu międzywojennym*, Kraków 1970, s. 79–80.

⁴⁵ LCVA, Starostwo Grodzkie ..., F 53 23 1733, „Kurier Wileński 1924–1939”, k. 192; LCVA, Starostwo Grodzkie ..., F 53–23–3194 „Konfiskaty”, *Wilno 23 maja 1937* [bez paginacji]. W drugim z cytowanych dokumentów pochodzącym z maja 1937 roku, jako redaktor „Smugi” wymieniony został Piotr Piotrowski. Poza nim w składzie redakcji mieli się znaleźć Feliks Łuczyński, Mieczysław Kotlicki, Stanisław Klikowski, Jerzy Zagórski oraz wymieniony już Bujnowski. Wydaje się jednak, że właściwy był skład redakcji przedstawiony w kwestionariuszu pisma z roku 1933, który pokrywa się również z ustaleniami Teresy Daleckiej, Anity Magowskiej i Andrzeja Zieniewicza. Zob. T. Dalecka, *Dzieje polonistyki wileńskiej...*, s. 148; A. Magowska, *Polska prasa studencka...*, s. 106; A. Zieniewicz, *Idące Wilno...*, s. 37.

⁴⁶ LCVA, Starostwo Grodzkie w Wilnie 1922–1939, „Kurier Wileński 1938–1939”, F. 53–23–2838, k. 223.

Po rozłamie w „Legionie Młodych” wiosną 1934 r., pismo zaprzestało wydawania samodzielnego dodatku. W zamian, na łamach „Kuriera Wileńskiego” od maja tegoż roku pojawiała się poniedziałkowa kolumna „Z Frontu Legionu Młodych” redagowana przez Emanuela Sidorkiewicza, który wcześniej publikował również na łamach „Legionu”. Rubryka ta wydawana była jedynie do listopada roku 1934⁴⁷. W tym czasie w składzie jej redakcji zaszły pewne zmiany. W połowie lipca redaktorem został Eugeniusz Kieturakis, pełniący tę funkcję do końca istnienia kolumny. W świetle analizowanych źródeł nie można jednoznacznie stwierdzić, czy zawieszenie rubryki „Legionu Młodych” było konsekwencją sporów politycznych, w tym coraz bardziej negatywnego ustosunkowania się do tej organizacji na forum ogólnopolskim władz Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, czy też wynikało z powstania w październiku 1934 roku nowego organu prasowego wileńskiego „Legionu Młodych” — tygodnika pt. „Trzecia Strona Barykady”, którego wydawcą był Jan Duchnowski, a redaktorem Antoni Wańkiewicz, wówczas studenci IV roku prawa USB. Pismo to wydawane było w nakładzie 1000 egzemplarzy i podobnie jak wcześniejszy dodatek „Kuriera Wileńskiego” subsydiowane było przez lokalne struktury BBWR⁴⁸. Czynnikiem, który również mógł wpłynąć na likwidację działu „Legionu Młodych” był akcentowany przez lokalną administrację państwową podział w ramach jego wileńskich struktur na dwie grupy: pierwszą komunistyczną i drugą umiarkowaną, która cały czas pozostawała pod wpływem BBWR⁴⁹. Artykuły pojawiające się na łamach „Kuriera Wileńskiego” w ostatnich numerach „Z Frontu Legionu Młodych” wskazują, że w redakcji działu mogła dominować pierwsza z wyżej wymienionych grup⁵⁰.

Od 1935 roku na łamach „Kuriera Wileńskiego” nieregularnie pojawiała się „Kolumna Ligi” — organ wileńskiego oddziału powstałego w pierwszej połowie lat 30. XX wieku Polskiego Akademickiego Związku Zbliżenia Międzynarodowego „Liga”. Dział ten redagowany był przez Konrada Bohdanowicza, Leona Pągow-

---

⁴⁷ Sprostowania wymaga ponownie informacja przedstawiona przez M. Ambrosę. W *Bibliografii Uniwersytetu Wileńskiego za lata 1933–1935* podawał on, że kolejne numery „Z Frontu Legionu Młodych” pojawiały się również w drugiej połowie roku 1935. Informacja ta nie znajduje jednak potwierdzenia w przeprowadzonej przez autora artykułu kwerendzie, z której wynika, że ostatni numer działu legionowego pojawił się w „Kurierze Wileńskim” w listopadzie roku 1934. Zob. *Z Frontu Legionu Młodych*, Kurier Wileński, nr 303 z 5 XI 1934, s. 3; M. Ambros, *Bibliografia Uniwersytetu Wileńskiego za l. 1933–1935...*, s. 765.

⁴⁸ LCVA, Starostwo Grodzkie w Wilnie 1922–1939, „Trzecia Strona Barykady”, F. 53–23–2851, k. 1, 3.

⁴⁹ AAN, MSW, sygn. 857, „Sprawozdanie kwartalne z życia polskich legalnych stowarzyszeń i związków za okres od 1 października do 31 grudnia 1934”, k. 159; Tamże, sygn. 858, „Sprawozdanie kwartalne z życia polskich legalnych stowarzyszeń i związków za okres od 1 stycznia do 31 marca 1935”, k. 11.

⁵⁰ Szerzej o tym zjawisku w ujęciu ogólnopolskim pisał Andrzej Pilch. Zob. A. Pilch, *Studencki ruch polityczny w Polsce w latach 1932–1939*, Kraków 1972, s. 97–110.

skiego, Włodzimierza Umiastowskiego i Bohdana Kopecia. Rubryka ukazywała się na łamach „Kurier Wileńskiego” nieregularnie. Pierwsze numery wydrukowano w listopadzie i grudniu 1935, kolejne w roku 1936. W roku 1936 na łamach „Kurier Wileńskiego” pojawiła się również „Kolumna Akademicka” redagowana przez Włodzimierza Umiastowskiego. Podobnie jak „Kolumna Ligi” była ona najczęściej drukowana w wydaniu środowym dziennika.

W późniejszym okresie, to jest po roku 1937, na łamach „Kurier Wileńskiego” nie wydawano dodatku akademickiego, choć do roku 1939 przetrwała na jego łamach posiadająca akademicką genezę redagowana przez Maślińskiego „Kolumna Literacka”. Być może na taki stan rzeczy wpłynął fakt, iż w latach 1936–1937 przed wileńskimi sądami toczyły się dwa procesy: pierwszy tzw. „proces 11” i drugi proces grupy „Po prostu”, w którym na ławie oskarżonych o szerzenie komunizmu zasiadali byli redaktorzy i współpracownicy działów i dodatków studenckich wydawanych na łamach „Kurier Wileńskiego”, to jest Henryk Dembiński, Stanisław Jędrychowski i Anatol Mikułko, co pomimo wyraźnego odcięcia się redakcji od ich poglądów było przedmiotem ataków ze strony „Dziennika Wileńskiego” i „Słowa”⁵¹. Poza tym częstotliwość wydawania dodatków akademickich we wszystkich polskich pismach codziennych była uzależniona od aktywności referatu prasowego Bratniej Pomocy USB, którego działalność przedstawiono w kolejnej części artykułu.

Miejsce i rola działów oraz dodatków akademickich w polityce wydawniczej polskich pism codziennych międzywojennego Wilna

Dotychczasowa analiza pozwala na wysunięcie kilku wniosków generalnych dotyczących powstawania i działalności działów oraz dodatków akademickich w wileńskiej prasie codziennej, w okresie stanowiącym przedmiot rozważań.

Za moment, w którym życie akademickie międzywojennego Wilna zaczęło przyjmować nowe, lepiej zorganizowane formy, w tym publicystyczne, należy uznać rok akademicki 1927/28, kiedy to, jak już wskazano, na USB weszło nowe pokolenie studentów. W wyniku wzmożenia aktywności przez nowych akademików, w ciągu kilku kolejnych lat działy akademickie pojawiły się we wszystkich najważniejszych wileńskich dziennikach.

---

⁵¹ *A jednak komunizm... ; Gdzie się kończy sanacja a rozpoczyna komuna*, „Dziennik Wileński” z 9 I 1936, s. 5; *Cat, Wyjaśnienia osobiste*, „Słowo” z 23 XII 1937, s. 1.

Już wówczas geneza tego zjawiska wiązana była z wejściem na scenę kolejnej generacji żaków. Podkreślić również należy szczególną wagę, jaką do działalności propagandowej i współpracy z lokalnymi dziennikami przywiązywał nowy Zarząd Bratniej Pomocy wybrany po zwycięstwie ZPMD w wyborach roku 1931. Funkcję referenta Wydziału Prasowego Bratniej Pomocy USB objął wówczas Stanisław Wawrzyńczyk. W wyniku jego starań pod koniec roku podjęto działania zmierzające do powołania do życia niezależnego od Bratniej Pomocy Akademickiego Syndykatu Dziennikarzy, w skład którego mieli wchodzić przedstawiciele Kół Naukowych i studenci starszych roczników. Syndykat działał z pewnością w roku akademickim 1931/32. W tym czasie podjęto liczne ważne z perspektywy prasy akademickiej w Wilnie inicjatywy. Poza omówioną kwestią redagowania „Wilczych Zębów”, należy zwrócić uwagę na inne formy współpracy z wileńskimi dziennikami. W trakcie wspólnych spotkań Referenta Prasowego z członkami Akademickiego Syndykatu Dziennikarzy podjęto decyzję o redagowaniu cotygodniowych rubryk akademickich w „Słowie” i „Kurierze Wileńskim”. Gremium to opracowywało również materiały do akademickiej części codziennej *Kroniki* w „Dzienniku Wileńskim”⁵².

Również w następnym roku akademickim (1932/33) referat prasowy pod przewodnictwem Piotra Krzysztofa Szydłowskiego prowadził ożywioną działalność propagandową. Komunikaty Bratniej Pomocy pojawiły się wówczas również w „Głosie Wileńskim” i „Naszych Wremiach” — piśmie rosyjskim, oraz w już wymienionych dziennikach „Słowie” i „Kurierze Wileńskim”. Ze względów finansowych Bratnia Pomoc USB zrezygnowała z redagowania własnego organu prasowego⁵³. W kolejnych latach referatem prasowym, który jak wskazują sprawozdania Bratniej Pomocy nie przejawiał już tak dużej aktywności, jak na początku lat 30., kierowali: Helena Racińska, Sławomir Sokołowski, Janina Pankiewiczówna i Halina Grabowska⁵⁴.

Z powyższych informacji można wysnuć wniosek, że to właśnie wzmożenie aktywności przez ZPMD na gruncie wileńskim, na początku lat 30. XX wieku, dało asumpt do ewolucji działów akademickich w „Kurierze Wileńskim” i „Słowie” oraz było przyczyną podjęcia przez redakcję „Dziennika Wileńskiego” decyzji o zamieszczeniu na swych łamach własnych działów akademickich i powstania najważniejszego z nich „Ruchu Młodych”. Natomiast osłabienie aktywności przez referat prasowy wileńskiego Bratniaka w drugiej połowie lat 30. XX wieku mogło być

---

⁵² S. Wawrzyńczyk, *Referat prasowy*, [w:] *Sprawozdanie z działalności Zarządu Stowarzyszenia za rok 1931/32*, Wilno 1932, s. 55–56.

⁵³ *Sprawozdanie Zarządu Bratniej Pomocy Młodzieży Akademickiej U.S.B. w Wilnie za rok administracyjny 1932/33*, s. 12.

⁵⁴ *Sprawozdanie Zarządu Bratniej Pomocy ...1933/34*, s. 108; H. Grabowska, *Referat prasowy*, [w:] *Sprawozdanie z działalność Zarządu Stowarzyszenia za rok 1935*, Wilno 1936, s. 15–16; J. Pankiewiczówna, *Referat prasowy*, [w:] *Sprawozdanie z działalności Zarządu Stowarzyszenia za rok 1934/35*, Wilno 1935, s. 57.

powodem ograniczenia liczby działów akademickich w wileńskiej prasie codziennej w tym okresie.

Genezy rozkwitu wileńskiej „Rzeczypospolitej Akademickiej” w tym okresie należy poszukiwać w rozwijanych już przez pierwsze roczniki studentów USB sferach aktywności. Do najważniejszych należały: tzw. „Żywa Gazetka”, wystawiane corocznie przez studentów „Szopki akademickie” czy spotkania w ramach „Czwartków Akademickich”. Inicjatorem tych ostatnich był Antoni Bohdziewicz, dzięki którego działalności stały się one stałym elementem wileńskiego życia akademickiego⁵⁵. Z czwartkami wiąże się także idea wymienionej powyżej „Żywej Gazetki”, bez której omówienia nie można właściwie ukazać bogactwa prasy akademickiej w międzywojennym Wilnie. Swoisty fenomen redagowanej przez ZPMD „Żywej Gazetki”, zwanej również żywym lub mówionym dziennikiem wyrażał się w jej otwartej formule. W trakcie jej spotkań wyznaczeni wcześniej prelegenci omawiali aktualne sprawy akademickie i najbardziej palące problemy społeczne. Szczególną popularnością w Wilnie, nie tylko wśród studentów, ale i starszej części społeczeństwa cieszyła się „Żywa Smuga”, organizowana równolegle do wyżej wspomnianego pisma redagowanego przez A. Mikułkę⁵⁶.

Kolejnym zagadnieniem, które należy wyjaśnić, jest zależność dodatków akademickich od redakcji wydających je pism, a tym samym wpływ na ich politykę informacyjną i treści artykułów. I tak w przypadku „Słowa” skalę tę doskonale ilustruje przykład „Akademickiej Wolnej Trybuny” wydawanej pod koniec lat 20. W jednym z pierwszych jej numerów, w odpowiedzi na pytania czytelników podkreślano, że jedynym pismem, które udzieliło gościny rubryce, było właśnie „Słowo”. Poza tym jednak stosunki pomiędzy Stowarzyszeniem Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”, które miało być jej gospodarzem a redakcją dziennika regulowała niepisana umowa, w myśl której na łamach pisma drukowane miały być jedynie polemiki:

- a) zgodne z etyką Chrystusową, a ściśle z etyką Chrystusową w interpretacji Kościoła katolickiego,
- b) lojalne w swym wydzwisku wobec państwa polskiego,
- c) które nie zawierały kłamliwych wiadomości o jakiegokolwiek dziedzinie życia akademickiego⁵⁷.

Wydaje się, że nieco większą swobodą cieszyły się dodatki akademickie w „Dzienniku Wileńskim” i „Kurierze Wileńskim”. W działach publikowanych na łamach organu wileńskiej endecji nie odnajdujemy szczegółowych informacji doty-

---

⁵⁵ S. J. (Stefan Jędrychowski), „Czwartki” i „soboty” akademickie, „Kurier Wileński” z 14 III 1930, s. 2; Thor., *Czym były i czym będą Czwartki Akademickie*, „Kurier Wileński” z 22 X 1931, s. 2.

⁵⁶ T. Bujnicki, *Propaganda Akademika*, „Kurier Wileński” z 16 II 1930, s. 2.

⁵⁷ *Od Redakcji*, „Słowo” z 3 X 1929, s. 3.

czących relacji z właścicielami pisma. Natomiast na łamach „Kuriera Wileńskiego” takie wzmianki znajdujemy w przypadku „Przeglądu Akademickiego” i „Wileńskiego Głosu Akademickiego”. Wskazują one, że obydwie te działy pojawiły się na jego łamach w ramach umowy, w myśl której redakcja „Kuriera” udzieliła gościny organom Zarządu Polskiej Młodzieży Demokratycznej USB, których celem była „obrona ideałów demokratycznych i oświectanie pod tym kątem potrzeb i bolączek życia akademickiego”⁵⁸.

Poza tym nie można zapomnieć, że większość kolumn była finansowana przez pismo, które je wydawało. W przypadku dodatków subsydiowały je nie tylko macierzyste redakcje, ale także instytucje zewnętrzne. „Trzecia Strona Barykady” była finansowana przez lokalne struktury BBWR, „Legion” przez seniorów tego stowarzyszenia, a „Smuga” i wyżej wymienione dodatki do „Słowa” przez władze USB⁵⁹.

Z ingerencją redakcji dziennika w działalność poszczególnych działów i dodatków wiąże się problem cenzury artykułów publikowanych przez studentów, tak prewencyjnej, jak i represyjnej. Z pewnością czasopisma akademickie były przedmiotem zainteresowania ze strony władz administracyjnych. Autorowi udało się natrafić na kilka przypadków cenzury prewencyjnej i represyjnej stosowanej przez władze administracyjne, a nawet uniwersyteckie w stosunku do tego typu periodyków.

I tak jednym z ciekawszych był przypadek z roku 1932. Po zmianach we władzach wileńskiego Bratniaka, kiedy to zwycięstwo odnieśli przedstawiciele „Odrodzenia” „Dziennik Wileński” donosił o przypadkach stosowania na terenie uniwersytetu cenzury w stosunku do pism sprzeciwiających się nowym władzom stowarzyszenia Bratniej Pomocy. Podkreślano, że na USB cenzurze podlegają pisma legalnie wydawane na terenie Rzeczypospolitej. Wskazywano, że gdy członek zarządu wileńskiej Młodzieży Wszechpolskiej zgłosił się do władz uniwersyteckich z wnioskiem o zgodę na rozpowszechnianie na terenie uczelni ogólnopolskich pism „Awangardy” i „Akademika Polskiego”, miał otrzymać odpowiedź odmowną. W tym samym czasie natomiast bez przeszkód był rozprowadzany na uniwersytecie dodatek do „Słowa” — „Wilcze Zęby”, na którego dystrybucję na terenie uczelni jej władze wydały pisemną zgodę przedstawicielom Bratniaka. Wywołało to oburzenie młodzieży narodowej, która domagała się wyjaśnień, tak od władz USB, jak i Bratniaka⁶⁰. W drugiej połowie lat 30., jak wskazano powyżej na przykładzie „Traktatu Batorego”, pisma studenckie również podlegały konfiskatom ze strony władz administracyjnych.

⁵⁸ *Od Redakcji „Przeglądu Akademickiego”*, „Kurier Wileński” z 27 I 1929, s. 3; *Redakcja „Wil. Gl. Ak.”*, „Kurier Wileński” z 23 XI 1929, s. 2.

⁵⁹ LCVA, Starostwo Grodzkie w Wilnie 1922–1939, „Trzecia Strona Barykady”..., k. 1; LCVA, Starostwo Grodzkie w Wilnie 1922–1939, „Kurier Wileński 1938–1939”..., k. 223.

⁶⁰ *Cenzura*, „Dziennik Wileński” z 3 III 1932, s. 3.

Skalę oddziaływania działów akademickich najlepiej ilustruje przedstawiony powyżej nakład poszczególnych tytułów, który sięgał nierzadko kilku tysięcy egzemplarzy. Liczby te pozwalają wnioskować, że ich odbiorcy rekrutowali się z różnych grup społecznych i zawodowych. Jak wskazują raporty opracowywane przez organy wileńskich władz administracyjnych, część dodatków i działów studenckich, np. „Smuga” i „Żagary” kierowana była również do miejscowej inteligencji.

Oczywiście działy akademickie podlegały również naturalnej wymianie kolejnych roczników studentów. Przejęcie przez kolejne pokolenie akademików rubryki wiązało się najczęściej, poza zmianą redakcji, ze zmianą tytułu. Zjawisko to obserwujemy szczególnie na przełomie lat 20. i 30., w tym swoistym wileńskim okresie burzy i naporu, kiedy to dynamicznie rozwijały się różne formy czasopiśmiennictwa akademickiego. W kolejnych latach działalność poszczególnych rubryk akademickich uległa stabilizacji, szczególnie na łamach „Słowa”, gdzie wydawany był „Tydzień Akademicki” i „Dziennik Wileński” z redagowanym przez młodzież narodową „Ruchem Młodych”.

* * *

Przedstawione powyżej działy i dodatki akademickie do pism codziennych nie były dotychczas przedmiotem szczegółowej analizy w badaniach prasoznawczych, choć działalność części z nich była już omawiana w pracach poświęconych działalności ruchów i organizacji studenckich, m.in. Anity Magowskiej i Jerzego Pilcha. Skoncentrowanie się w niniejszych rozważaniach na tych właśnie formach dziennikarskich było przyczyną pominięcia w artykule samodzielnych polskich pism akademickie wydawanych w międzywojennym Wilnie, między innymi: „Alma Mater Vilnensis” (1922–1935) i „Ateneum Wileńskie” (1923–1939).

Natomiast z perspektywy przedstawionych powyżej związków pomiędzy S.T.O. przy Kole Polonistów USB a „Kurierem Wileńskim” wymienić należy te samodzielne periodyki i pisma efemeryczne, w których redagowaniu przedstawiciele studentów wileńskiej polonistyki brali szczególnie aktywny udział. Wskazać tu należy za Teresą Dalecką na między innymi „Kukułkę wileńską” (1928–1931), „Falę” (1931–1932), „Kartę” (1936), „Pax” (1933–1938), „Po prostu” (VIII 1935–III 1936), „Przegląd Tygodniowy Życia Kulturalnego i Obyczaju” (1928), „Sprawy otwarte” (1937–1939), „Więści akademickie” (1933–1934), „Włóczęgę” (1932–1935), „W niszy” (1933), „Źródła mocy” (1927–1931), „Zew Młodych” (1931) czy „Zaulek Literacki i Artystyczny” (1934) oraz przygotowywaną przez studentów USB „Bibliografię czasopism wileńskich” do „Ruchu Literackiego”⁶¹.

---

⁶¹ T. Dalecka, *Dzieje polonistyki wileńskiej ...*, s. 160, 174–178, 197–198.

Przedmiot oddzielnych badań powinny stanowić — również pominięte w artykule, ze względu na jego ograniczoną objętość — periodyki wydawane przez studentów mniejszości narodowych na USB, przede wszystkim Białorusinów, Litwinów i Żydów, które nie doczekały się dotychczas dokładnego omówienia, a jak wynika z ustaleń autora pełniły ważną rolę w życiu młodzieży akademickiej wileńskiej Alma Mater, jak choćby przywołane już powyżej rosyjskie „Nasze Wremia”.

Bibliografia

Archiwa:

Archiwum Akt Dawnych w Warszawie

1. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW) – dopływ-1052

Lietuvos Centrinis Valstybes Archivas w Wilnie

1. Starostwo Grodzkie w Wilnie 1922–1939

Prasa:

„Dziennik Wileński”, T. 1, 1805

„Dziennik Wileński” 1918–1938

„Głos Narodowy” 1938–1939

„Hipogryf” 1920

„Kurier Wileński” 1924–1939

„Słowo” 1922–1939

„Tygodnik Wileński” 1925

„Warszawski Dziennik Narodowy” z 22 II 1938

Opracowania:

Abramowicz L., *Cztery wieki drukarstwa w Wilnie 1525–1925*, Wilno 1925.

Ambros M., *Bibliografia Uniwersytetu Wileńskiego za l. 1933–1935*, „Ateneum Wileńskie.

Czasopismo naukowe, poświęcone badaniom ziem Wielkiego X. Litewskiego”, R. XI: 1936, s. 714–775.

Bereś S., *Ostatnia wileńska plejada. Szkice o poezji Żagarów*, Warszawa 1990.

Dalecka T., *Dzieje polonistyki wileńskiej 1919–1939*, Kraków 2003.

Encyklopedia wiedzy o prasie, red. J. Maślanka, Wrocław 1976.

Institut Nauk Handlowo-Gospodarczych, Wilno 1935.

Janik M., Jarowiecki J., „*Kurier Wileński*” (1924–1939), „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2004, z. 2, s. 77–96.

Łojek J., *Prasa polska w latach 1661–1831*, [w:] *Prasa polska 1661–1864*, Warszawa 1976.

- Magowska A., *Polska prasa studencka w II Rzeczypospolitej*, Poznań 1994.
- Narkowicz L., *Jan Konrad Obst (1876–1954)*, Bydgoszcz 2004.
- Pilch A., *Studencki ruch polityczny w Polsce w latach 1932–1939*, Kraków 1972.
- Schnür-Pepłowski S., *J. Śniadecki (1768–1838)*, „Kosmos” 1897, R. 34, s. 459–510.
- Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, Kraków 2006.
- Sprawozdanie z działalności Zarządu Stowarzyszenia za rok 1931/32*, Wilno 1932.
- Sprawozdanie Zarządu Bratniej Pomocy Młodzieży Akademickiej U.S.B. w Wilnie za rok administracyjny 1932/33*, Wilno 1933.
- Sprawozdanie Zarządu Bratniej Pomocy Polskiej Młodzieży Akademickiej w Wilnie za rok administracyjny 1933/34*, Wilno 1934.
- Sprawozdanie z działalności Zarządu Stowarzyszenia za rok 1934/35*, Wilno 1935.
- Sprawozdanie z działalność Zarządu Stowarzyszenia za rok 1935*, Wilno 1936.
- Szełkowski W., *Klub Włóczegów Wileńskich*, Wilno 1999.
- Szymański W.P., *Z dziejów literackich w dwudziestoleciu międzywojennym*, Kraków 1970.
- Tomaszewski E., *Prasa Królestwa Polskiego i ziem litewsko-ruskich okresu międzypowstaniowego (1832–1864)*, [w:] *Prasa polska 1661–1864*, Warszawa 1976.
- Wojtacki M., *„Słowo” Stanisława Cata-Mackiewicza dziennik konserwatystów wileńskich w latach 1922–1939. Monografia pisma*, Toruń 2009.
- Zieniewicz A., *Idące Wilno. Szkice o Żagarach*, Warszawa 1987.